

KLEIO

UIT DE INHOUD:

- 1 Leeskring voor historische tijdschriften
- 2 Augustus 1970: Tutzing II
- 3 Verzamelband Kleio
- 4 Amerikaans studie- en praktijkprogramma
- 5 Verslag van de werkzaamheden van de Brugklas-commissie
- 6 Mededelingen van de Eindexamencommissie
- 7 Anti-kritiek
- 8 Enkele kanttekeningen bij het begrip 'historisch besef'
- 9 Ein Frischer Fröhlicher Krieg
- 10 Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog 1919-1945. Voorspel 1813-1940
- 11 De verbeelding aan de macht
Revolutie in een industriestaat
- 12 Boekbesprekingen

VERENIGING VAN GESCHIEDENISLERAREN IN NEDERLAND (V.G.N.)

BESTUUR

DR. TH. H. J. STOELINGA, *voorzitter*; Jagersdreef 98, Driebergen, tel. 03438-2162.

C. M. H. BOSCH, *vice-voorzitter*; Borskilaan 7, Bloemendaal, tel. 023-61723.

C. L. A. DANIËLS, *1e secretaris*; Apolloplantsoen 23, Zaandam, tel. 02980-65602.

DRS. A. J. M. VAN DER EERDEN, *2e secretaris*; Essesteijnstraat 4, Voorburg, tel. 070-863757.

M. LEEFLANG, *penningmeester*; Berkenlaan 13, Enkhuizen, tel. 02280-3152; postrekening 128701 t.n.v. de penningmeester van de V.G.N. te Enkhuizen.

DRS. G. J. GERBSCHIED, Amsterdam.

DRS. G. A. J. GIEZEMAN, Voorburg.

B. P. L. LÜCKER, Tegelen.

DR. P. VAN DER MEULEN, Bilthoven.

G. S. SCHAAFSMA, Breda.

CONTRIBUTIE

f 25,— per kalenderjaar, het abonnement op KLEIO inbegrepen.

LEDENADMINISTRATIE

Aangifte en afschrijvingen van leden dienen te worden gericht aan: Administratie V.G.N., Mient 272, 's-Gravenhage, tel. 070-682998. Bij aangifte wordt verzocht mee te delen: naam, voorletters, eventueel titel, bevoegdheid, huisadres, telefoon- en netnummer, adres van de school van hoofdbetrekking.

COMMISSIES

DIDACTIEKCOMMISSIE

DR. P. VAN DER MEULEN, *voorzitter*, Nicolailaan 17, Bilthoven, tel. 030-78 38 69

J. G. TOEBES, *secretaris*, Groesbeekseweg 436, Nijmegen, tel. 08800-3 03 83

A. C. E. JANSE, *penningmeester*, Oranjelaan 13, Castricum, tel. 02518-5 35 48

postrekening 1561752 t.n.v. penningmeester Didactiekcommissie V.G.N.

P. BAARDSE, Rotterdam; DRS. J. H. BIERLING, IJmuiden; C. M. H. BOSCH,

Bloemendaal; A. P. DIJKSTRA, Meppel; MEJ. DRS. H. L. A. FURNÉE, Den Haag;

A. W. PARENT, Deurne.

COMMISSIE POSTACADEMIALE VORMING

De gegevens over de P.A.-commissie staan vermeld op de laatste tekstpagina van dit nummer.

KLEIO

Orgaan van de Vereniging van Geschiedenisleraren in Nederland.

Redactie: DR. P. A. M. GEURTS, DRS. H. J. NANNEN, DR. G. J. VAN DE POLL, DRS. G. W. M. TOMASSEN, H. E. DE WOLFF.

Secretaris: DRS. A. C. H. J. VAN NOORT, Oranjelaan 101, Lisse, tel. 02530-4527.

Abonnementen: voor leden gratis, voor niet-leden f 15,— per kalenderjaar;

studentenabonnement: f 10,— per kalenderjaar. Opgave aan Administratie V.G.N., Mient 272, 's-Gravenhage, tel. 070-682998.

KLEIO DIDACTICA

Nummers te bestellen door overschrijving van het verschuldigde bedrag op postrekening 128701 t.n.v. de penningmeester van de V.G.N. te Enkhuizen, met vermelding welk nummer wordt gewenst.

Correspondentie over deze bestellingen: Administratie V.G.N., Mient 272, 's-Gravenhage, tel. 070-682998.

Kleio en Kleio Didactica worden uitgegeven door de V.G.N. in samenwerking met de Stichting Onderwijs Oriëntatie, gevormd door de uitgevers J. M. Meulenhoff - J. Muusses - P. Noordhoff - Nijgh & Van Ditmar - Spruyt, Van Mantgem & De Does - W. J. Thieme.

KLEIO

Tijdschrift van de Vereniging van Geschiedenisleraren in Nederland
(V.G.N.)

TIENDE JAARGANG - NUMMER 10 - DECEMBER 1969.

RIJKSUNIVERSITEIT LEIDEN

FACULTEIT DER LETTEREN

Bij de FACULTEIT der LETTEREN zal per 1 september 1970 vaceren de

GEWONE LEERSTOEL IN DE ALGEMENE GESCHIEDENIS EN DE WIJSBEGEERTE DER GESCHIEDENIS

In het onderwijs en onderzoek van de huidige functionaris ligt de nadruk op de geschiedenis van Oost- en Midden-Europa. De faculteit zou deze specialisatie gaarne continueren, maar sluit een andere oplossing niet bij voorbaat uit. Afsplitsing van de leeropdracht van de wijsbegeerte der geschiedenis op nader te bepalen wijze behoort tot de mogelijkheden.

De faculteit zal gaarne geattendeerd worden op mogelijke kandidaten. Zowel degenen die zelf in aanmerking willen komen als zij die de aandacht willen vestigen op anderen, worden uitgenodigd zich voor 15 januari 1970 te richten tot de decaan van de faculteit, p/a Bureau der Faculteit, Rapenburg 67 te Leiden.

Sollicitanten wordt verzocht bij hun sollicitatie een curriculum vitae en een lijst van eigen publicaties te voegen en voorts aan te geven welk lopend onderzoek zij verrichten.

Het Bureau der Faculteit verstrekt eventueel gewenste inlichtingen na schriftelijke aanvraag.

INTERUNIVERSITAIR INSTITUUT TOT ONDERZOEK
VAN NORMEN EN WAARDEN
IN DE GEÏNDUSTRIALISEERDE SAMENLEVING

Ter aanvulling van het interdisciplinaire onderzoekteam zoeken wij een
POLITICOLOOG of HISTORICUS

waarvoor een halve functie beschikbaar is.

Deskundigen op een of meer van de volgende gebieden genieten de voorkeur:

- politieke filosofie
- politieke stromingen
- grondslagen
- politiek gedrag

Inlichtingen bij mevr. drs. W. Jacobs-Wessels, sollicitaties naar dr. H.M. de Lange, directeur, Oostmaaslaan 80, Rotterdam, tel. 010-139485.

LEESKRING VOOR HISTORISCHE TIJDSCHRIFTEN

De Commissie voor Postacademiale Vorming van de V. G. N. organiseert leesportefeuilles met buitenlandse historische tijdschriften.

Er is gelegenheid voor enkele belangstellenden, zich als lezer hiervan op te geven met ingang van januari 1970.

U kunt kiezen uit twee mogelijkheden:

1. een meer beknopte portefeuille, die Historische Zeitschrift, Revue Historique, Geschichte in Wissenschaft und Unterricht en History omvat;
2. een uitgebreider portefeuille, die naast de hiervoor genoemde tijdschriften (behalve History) ook de English Historical Review, Saeculum en American Historical Review, of, in plaats van de beide laatstgenoemde, Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte en Journal of Modern History omvat.

De deelnemers ontvangen ongeveer tienmaal per jaar een portefeuille met drie tijdschriften, De deelnemersprijs is:

- voor de beknopte portefeuille f. 22,50 per jaar;
- voor de uitgebreide portefeuille f. 28,50 per jaar.

Als u in aanmerking neemt dat een abonnement op Historische Zeitschrift alleen al 96,- D.M. per jaar kost, kunt u concluderen dat u via deze portefeuilles gemakkelijk en goedkoop op de hoogte kunt blijven van wat er in het buitenland op historisch gebied gepubliceerd wordt.

Nadere inlichtingen en aanmelding bij de beheerder, Dr. J. Swart, Selma Lagerlöflaan 3, Assen.

AUGUSTUS 1970: "TUTZING II"

De commissie buitenland van de V. G. N. roept leden op tot deelname aan een conferentie met Duitse collega's die zal worden gehouden van maandag 10 augustus 's avonds tot zaterdag 15 augustus 's morgens in 1970. In 1968 tijdens de eerste dergelijke conferentie in Tutzing besloten de Nederlandse deelnemers unaniem dat er, gezien de open en leerrijke discussies, beslist een tweede gesprek georganiseerd moest worden. Deze tweede ontmoeting nu, onder auspiciën van de V. G. N. en haar Duitse zustervereniging, zal plaats vinden in het, in rustieke, bosrijke en typisch Brabantse omgeving gelegen conferentieoord "SEPPE".

De opzet van de conferentie, de plaatsruimte en de kosten brengen met zich mee dat het totaal aantal deelnemers tot ca. 40 en het aantal Nederlanders hieronder tot ca. 20 beperkt moet worden. Spoedige aanmelding is daarom geboden. De inschrijving van deelnemers, in volgorde van binnenkomst, heeft plaats zodra zij f. 10, -- hebben overgemaakt op postgiro 11 55 398 t. n. v. G. S. Schaafsma. Breda, onder vermelding van "Seppe". De verdere kosten van deelname aan deze conferentie zijn gering. zo zullen ook (trein) reiskosten worden vergoed. Nadere gegevens worden de deelnemers, in ieder geval ruim vóór de zomervakantie, toegezonden.

VERZAMELBAND KLEIO

In Kleio jaargang 10 nummer 5 1969 blz. 149 is opgenomen een voorstel van de N.V. Business systems voor het vervaardigen van verzamelbanden.

Het bestuur heeft tot haar spijt moeten afzien van dit aanbod, omdat bovengenoemde firma alle administratiewenste te laten verlopen over het alover belaste secretariaat. De verzendkosten zouden mede voor rekening van de V. G. N. komen.

Het bestuur heeft de redactie verzocht de leden mede te delen, dat het contact met de N.V. Business systems is verbroken.

De verzamelband door haar te leveren komt te vervallen.

Uit wordt gezien naar andere mogelijkheden.

Redactie.

AMERIKAANS STUDIE- EN PRAKTIJK PROGRAMMA

voor Nederlandse leerkrachten

Voor leerkrachten bij het middelbaar en lager onderwijs wordt een interessant programma geboden voor een verblijf van 15 tot 18 maanden in de Verenigde Staten, het z.g. International Work-Study Program for Teachers from Abroad, door het Antioch College te Yellow Springs, Ohio, en door de University of Hartford, West Hartford, Connecticut.

Het doel van het programma is een groep jonge buitenlandse leerkrachten in de gelegenheid te stellen kennis te maken met de Amerikaanse samenleving en de verschillende onderwijssystemen door middel van studie, gevolgd door een periode van praktisch werken, bezoeken aan diverse culturele instellingen, excursies, verblijf bij Amerikaanse families.

De duur van de programma's is verschillend, beginnende resp. op 4 januari, 28 februari, 5 april 1971 tot juli/augustus 1972. Het programma bestaat uit een studie-oriëntatieperiode van 3 maanden en een werkperiode van 12 tot 15 maanden. De eerste maanden vormen een goede voorbereiding voor het daarop aansluitende jaar van lesgeven op een school, een Junior College of een Liberal Arts College.

De werkperiode begint met werken in een zomerkamp, een zomer Recreation Program, het "Headstart Program" e.d., gevolgd door een jaar lesgeven.

De kosten van dit programma bedragen \$ 1450 à \$ 1500 voor het verblijf op het College, waarbij komen de retourkosten van de reis. De kosten van levensonderhoud gedurende het schooljaar worden geraamd op een bedrag van \$3000.

Hiertegenover staan inkomsten van minimum \$6500 voor het werk in de kampen en op school. De totale kosten kunnen geheel worden terugverdiend. Het benodigde bedrag van \$1500 behoeft geen bezwaar te zijn, daar de in Mijdrecht gevestigde Amerikaanse maatschappij Johnson Europlant N.V. een zestal beurzen, elk ter waarde van \$1500, via het Nederland-Amerika Instituut ter beschikking stelt.

Vereisten: Voltooide opleiding en tenminste drie jaar onderwijservaring, leeftijd van 23 tot 35 jaar, goede kennis van de Engelse taal.

Voor gehuwde leerkrachten is het mogelijk, dat hun echtgenote later, vanaf de aanvang van het schooljaar, zich bij hen voegt.

De ervaringen van Nederlandse leerkrachten met dit soort programma zijn zeer gunstig, ook in financiële opzicht.

Volledige bijzonderheden en aanvraagformulieren dienen zo spoedig mogelijk, uiterlijk tot 6 februari 1970, na opgave van leeftijd en opleiding, aangevraagd te worden bij het NEDERLAND-AMERIKA INSTITUUT

Museumplein 4

Amsterdam, tel. 020-72 22 80

* De aandacht wordt gevestigd op een tentoonstelling van boeken over American Education in de Amerikaanse Bibliotheek van het Nederland-Amerika Instituut tot 4 januari a.s.

GASTVRIJ VERBLIJF IN AMERIKA EN ANDERE LANDEN IN ZOMER 1970

Aan Nederlanders - studenten, onderwijzers en leraren, verpleegsters, maatschappelijke werkers, bibliothecaressen, secretaressen, analisten, journalisten e.a. - die graag met Amerika en het Amerikaanse leven zouden willen kennismaken, doch slechts voor korte tijd - twee à drie maanden - hun studie of werk kunnen onderbreken, wordt de mogelijkheid geboden tot een verblijf in de Verenigde Staten onder auspiciën van het Experiment in International Living, waarbij door families gastvrijheid wordt verleend:

A) Het "Experiment Ambassador Program" (leeftijd 19-35 jaar)

B) Het Amerikaanse "Individual Program" (leeftijd 21-40 jaar)
(eventueel gecombineerd met Canada)

Nadere bijzonderheden, o.a. over kosten, data en formulieren zijn tot 20 februari 1970 te verkrijgen bij het

Nederland-Amerika Instituut

Museumplein 4

AMSTERDAM, tel. 72 22 80

Het is eveneens mogelijk dergelijke reizen te maken naar Engeland, Canada, Alaska, Mexico, India, Ceylon, Indonesië, Japan, Suriname, Columbia, Chili, Uganda-Kenya, Tanzania.

Nadere inlichtingen hierover zijn tot 20 februari 1970 verkrijgbaar bij het:

Experiment in International Living
Joh. Verhulststraat 92 bv.
AMSTERDAM, tel. 79 90 96.

VERSLAG VAN DE WERKZAAMHEDEN VAN DE BRUGKLASCOMMISSIE

Op donderdag 7 november 1968 werd in het gebouw van het K. P. C. in Den Haag door de toenmalige voorzitter van de V. G. N., de heer H. de Ruyter, de WERKCOMMISSIE VAN DE V. G. N. EN DE PEDAGOGISCHE CENTRA VOOR DE GESCHIEDENISDIDACTIEK IN HET EERSTE LEERJAAR geïnstalleerd. De nieuwe commissie kreeg een instructie mee van haar opdrachtgeefsters. Deze gingen uit van de overweging, dat de uitwerking van de wet op het V. O. het noodzakelijk maakt zich te bezinnen op doelstellingen en methodiek der didactische vormgeving van het eerste leerjaar voor het vak geschiedenis bij dit onderwijs. Bovengenoemde commissie werd met deze bezinning belast.

SAMENSTELLING EN DOEL VAN DE COMMISSIE.

In de instructie wordt vereist, dat didactische medewerkers voor het vak geschiedenis van de Pedagogische Centra zitting dienen te hebben, doch aanvankelijk was alleen collega P. Gieles van het St. Stanislascollege te Delft als zodanig beschikbaar. Na overleg tussen de opdrachtgeefsters werd hij tot voorzitter der commissie aangewezen. Inmiddels zijn nog twee didactische medewerkers bereid gevonden in de commissie zitting te nemen, t. w. voor het O. S.: W. H. Mannesse van de Scholengemeenschap "Haags Montessori Lyceum" en voor het K. P. C.: Dr. M. J. H. Post van het Roncalli College te Bergen op Zoom.

Daar de commissie haar onderzoek moet uitstrekken over de didactiek van het vak geschiedenis in het eerste leerjaar van het v. w. o., het h. a. v. o. en het m. a. v. o. en in haar overwegingen o. m. moet betrekken de inzichten van de inspectie, spreekt het vanzelf dat dit in de verdere samenstelling der commissie tot uitdrukking komt. Zo bleken Dr. J. L. P. Brants, inspecteur v. w. o. - h. a. v. o., en de heer E. L. C. Kalle, inspecteur m. a. v. o. - h. a. v. o., bereid zitting te nemen in de commissie, terwijl voorts alle vereiste schooltypen in de personen van de overige leden ruimschoots zijn vertegenwoordigd. In de meeste gevallen zijn zij ook intens betrokken geweest bij experimenten en

voorbereidingen die aan de eigenlijke invoering van de wet op het V.O. zijn voorafgegaan. Het spreekt vanzelf dat zowel het openbare als het bijzondere onderwijs in hun diverse vormen vertegenwoordigd zijn.

Aldus maken voorts deel uit van de commissie (in alfabetische volgorde):

P. Baardse (Openbare Scholengemeenschap voor v.w.o., h.a.v.o., m.a.v.o. en l.e.a.o. Prins Alexanderpolder te Rotterdam), die door de commissie tot haar secretaris werd aangewezen;

T. van Dongen (Prinses Juliana Scholengemeenschap voor Chr. m.a.v.o. en h.a.v.o. te Dordrecht);

A.C. de Jong (Scholengemeenschap Lyceum-h.a.v.o. "St. Jan" te 's-Gravenhage, een programmaschool);

J. Schilt (Chr. School voor m.a.v.o. en m.e.a.o. te Sleeuwijk);

D.T. Steenis (Gem. Osdorper Schoolgemeenschap voor v.w.o. -h.a.v.o. -m.a.v.o. te Amsterdam).

In de instructie lezen we verder:

De commissie betreft in haar overwegingen o.m.:

- a. de plaats van de geschiedenisdidactiek in het geheel van de didactiek;
- b. het doelstellingenrapport van de V.G.N.;
- c. de plaats van de didactiek voor het vak geschiedenis in het eerste leerjaar in verband met de volgende leerjaren;
- d. het voorlopige leerplan voor rijksscholen en andere leerplannen;
- e. onderzoekingen en inzichten van de bijeenkomsten van de didactiekcommissie van de V.G.N. en de didactiekdocenten.

In verband met punt e. eerste gedeelte is de secretaris van de commissie per 1 oktober 1969 lid geworden van de didactiekcommissie. De pogingen om een didactiekdocent voor de commissie aan te trekken hebben geen succes gehad.

De commissie, verzocht om een periodiek verslag te doen in Kleio, meende dat na een jaar werken een voorlopig verslag zinvol zou zijn.

EEN RAPPORT GERICHT OP DE PRAKTIJK.

Bij het bestuderen van haar instructie zag de commissie zich geplaatst voor de opdracht het Doelstellingenrapport concreet te maken voor het eerste leerjaar. De commissie besloot dan ook een rapport te vervaardigen dat naast algemene richtlijnen omtrent doelstellingen, stofkeuze en didactiek vooral ook heel concreet (voorbeeld-) materiaal, facultatieve mogelijkheden van programma's en een zo groot mogelijke verscheidenheid aan didactische vormen zou moeten bevatten. Met name leek dit van belang, omdat het geschiedenisonderwijs de docenten voor geheel nieuwe problemen stelt, met name bij het m.a.v.o..

UITGAAN VAN DE PEDAGOGISCHE SITUATIE.

Twee uitgangspunten zullen dit rapport-in-wording duidelijk gaan bepalen. Het eerste is van pedagogische aard. De commissie was van oordeel dat de docent, en dus programma, stofkeuze en didactiek, niet zozeer moeten uit-

gaan van de eisen van de wetenschap der geschiedenis, alswel van de pedagogische situatie van de leerlingen. Men moet er terdege kennis van nemen hoe het kind in deze levensfase psychisch gestructureerd is, wat zijn relatie is tot zijn opvoeder en tot zijn "Umwelt".

Een beschrijving van deze pedagogische situatie in het algemeen en wat deze betekent voor het geschiedenisonderwijs zal daarom aan het begin staan van het uit te brengen rapport. Het bruikbare materiaal hiervoor vond de commissie in N. Perquin, *Pedagogische Psychologie*, en in de artikelen van V. d. Meulen "Het geschiedenisonderwijs in de lagere klassen" (*Kleio*, 9de jrg., no. 1 en 2).

Vervolgens meende de commissie dat het ook hoogst nuttig was de gebruiker van haar rapport voor te lichten over de feitelijke en de toekomstige situatie van het geschiedenisonderricht bij het basisonderwijs, om iets meer te weten over de "historische" herkomst der leerlingen.

ATTITUDE-VORMING.

Het tweede uitgangspunt is, dat een chronologisch "volledige" behandeling van oudheid en middeleeuwen door het gebrek aan voldoende tijd niet meer mogelijk is. Een thematisch-exemplarische methodiek is noodzakelijk: op enkele onderwerpen moet uitvoerig en diepgaand worden ingegaan, zodat het de jonge leerlingen mogelijk wordt zich in andere tijden en personen te verplaatsen.

Attitude-vorming zal veeleer moeten worden nagestreefd dan kennisoverdracht, al is een behoorlijke mate van kennis noodzakelijk om tot attitude-vorming te komen.

De commissie trok hieruit de conclusie dat het bestaande concept-leerplan geschiedenis voor de Rijksscholen: "onderwerpen uit oudheid en middeleeuwen" ook in de meest vrije zin moet worden opgevat. Waar attitude en vaardigheden het eigenlijke onderwijsdoel zijn, is het van ondergeschikt belang in welke thematieken of perioden van de geschiedenis de leerlingen deze verwerven. Wel werd als aanbevelenswaardig gezien dat de stofkeuze op één scholengemeenschap gelijk zou zijn, althans in een minimale vorm, zodat gezamenlijke toetsen mogelijk worden. Door dit uitgangspunt zag de commissie zich geplaatst voor de noodzaak een aantal voorbeelden van jaarprogramma's op te nemen. Gemeenschappelijk in deze jaarprogramma's is, dat ze zich in een zekere volgorde richten op het doen verwerven van historisch besef en inzicht enerzijds en het aankweken van vaardigheden anderzijds.

DOELSTELLINGENRAPPORT.

Onder deze twee uitgangspunten werd in de commissie de discussie geopend over de toepassing van het Doelstellingenrapport. Dat hieruit eerst de vaardigheden werden gekozen als onderwerp ter bespreking, zegt wederom iets over de richting waarin de commissie haar taak ziet: Welke vaardigheden, algemene en historische, zijn aangepast aan het kind van die leeftijd? Aan de hand van de in het Doelstellingenrapport opgesomde vaardigheden ontstond een res-

pectabele lijst van didactische werkvormen, rijkelijk voorzien van praktische opmerkingen en voorbeelden.

PERSPECTIEF.

In het komende jaar wil de commissie zich met de volgende zaken bezig houden:

In de eerste plaats wil zij nagaan in welke aspecten en op welk niveau de doelstellingen in het eerste leerjaar waar te maken zijn. In hoeverre kunnen de doelstellingen aan het einde van het eerste leerjaar bereikt zijn?

Van dit onderzoek zal afhangen welke voorbeelden van programma's door de commissie worden aanvaard of alsnog vervaardigd.

Vervolgens wil de commissie trachten een hoofdstuk van het rapport te wijden aan inhoud en wijze van toetsing.

Tenslotte zullen pogingen worden aangewend om een overzicht te krijgen van alle voor het eerste leerjaar verkrijgbare hulpmiddelen en inzicht in hun bruikbaarheid. Vooralsnog blijkt deze opgave niet zo eenvoudig te zijn.

Tot nog toe ziet de commissie nog niet wanneer haar werk voltooid zal zijn. Het rapport groeit steeds, maar er is nog een aantal onderwerpen, die nog niet voldoende aan de orde zijn gekomen, bijv. integratie van vakken, projectwerk, de vraag welke taak de geschiedenisdocent het beste kan worden toevertrouwd bij de studielessen, enz. Zij zal evenwel trachten binnen afzienbare tijd haar rapport te laten verschijnen.

Uit dit verslag moge duidelijk geworden zijn, dat de commissie het op hoge prijs zal stellen als ze materiaal en ervaringen van collega's mag ontvangen. Ook wanneer het materiaal nog niet geheel en al geijkt is en de ervaringen nog slechts als voorlopig gelden, zou zij ze gaarne inzien. Vanzelfsprekend wordt niet tot publikatie van zulk materiaal overgegaan zonder toestemming van de auteurs. Wie iets zou kunnen aanbieden, verzoeken wij dit te zenden aan P. Baardse, Van der Helstraat.27, Rotterdam-14.

MEDEDELINGEN VAN DE EIND-EXAMEN-COMMISSIE

Na een periode van stilstand - ontstaan na de jaarvergadering - kwam de commissie op 5 september j.l. bijeen om na te gaan op welke basis en volgens welke methode de werkzaamheden, die moeten leiden tot het uitbrengen van het eindrapport, voor de eerst volgende periode geregeld moesten worden.

De samenstelling van de commissie is in menig opzicht belangrijk gewijzigd.

De heren Hage en Steenis traden af, terwijl ook de secretaris de heer Stoelinga - vanwege zijn verkiezing tot voorzitter van de V. G. N. - de commissie verliet. Twee nieuwe leden kon de voorzitter welkom heten, de heren de Ruyter en W. J. A. v. d. Berg, de laatste tevens als secretaris.

Helaas verliet ook de heer Verschoor na de vergadering van 5 september de commissie om redenen, zoals aangegeven in de hier onder volgende brief. De voorzitter schreef een commentaar, dat eveneens wordt gepubliceerd. Als resultaat van de beraadslagingen van 5 september j. l. - waarbij ook de precaire financiële situatie van de vereniging ter sprake kwam - besliste de commissie met meerderheid van stemmen, dat de volgende procedure wordt toegepast:

Op basis van de verslagen "vergaderd rond het eindexamen" en de stukken van de didactiekconferenties reageren de commissieleden in de eerste fase van deze procedure uitsluitend schriftelijk d. m. v. voorstellen van wijziging in de tekst van het interimrapport. Een redactiegroep stelt dan de te wijzigen totale tekst vast, waarna opnieuw schriftelijk gereageerd kan worden. In een (reeks) plenaire vergadering(en) wordt de tekst behandeld en vastgesteld.

De commissie streeft er naar een ander vóór de komende jaarvergadering te voltooien. De leden van de V. G. N. kunnen zich dan op die jaarvergadering over het rapport uitspreken.

W. J. A. v. d. Berg
secretaris

Den Haag, 10 september 1969.

Aan de leden van de Eindexamencommissie der V. G. N. ,
p/a Voorzitter en Secretaris dezer Commissie,
resp. H. Ravesteynplein 89, Rijswijk
Plautusstraat 10, Heerlen.

Mijne Heren,

Hierbij deel ik U mede na rijp beraad te hebben besloten als lid van Uw commissie terug te treden. Voor dit besluit moge ik U een toelichting geven, die U onderstaand gelieve aan te treffen.

Ik moge beginnen U er aan te herinneren opname in Uw commissie nimmer te hebben geambieerd. Mijn toevoeging, voor zover ik altijd begrepen heb, was een indirect gevolg van mijn critiek op de samenstelling van Uw commissie. Het toenmalige bestuur heeft kort na de jaarvergadering van 1968 mijn toevoeging gewild, zoals de voorzitter bij mondelinge toelichting mededeelde.

Genoemde critiek op de samenstelling van de commissie heb ik geuit omdat

ik meende (en nog meen) dat deze gezien de stemming onder de leden niet in overeenstemming was met de verhouding tussen tegenstanders van een schriftelijk eindexamen en de -zichzelf als voortrekkers betitelende- voorstanders van een dergelijk examen.

Op de laatste vergadering van de E. E. C. bleek dat de nieuwe werkwijze welke moet leiden tot de samenstelling van het eindrapport een zodanige aanslag op de tijd der leden betekent, dat mij de mogelijkheid ontbreekt daaraan op verantwoorde wijze bij te dragen. Dit is mede het gevolg van mijn benoeming - na de jaarvergadering van de AVMO - tot voorzitter van een actiecomité. In de bitse critiek die de voorzitter van de E. E. C. hierop meende te moeten uiten openbaarde zich een incompatibilité d'humeur tussen hem en mij-soort-gelijk aan die welke in een eerder stadium aan de dag getreden was tussen hem en een ander lid van de commissie, die zijn inzichten niet deelde- die samenwerking in de toekomst vrijwel onmogelijk maakt.

Terugkerend tot de zaak, kan ik U mededelen reeds onder het Interimrapport slechts aarzelend mijn handtekening te hebben geplaatst. Ik geloof eigenlijk niet dat de thans te volgen werkwijze mijn handtekening onder het Eindrapport zou kunnen krijgen, zeker als ik slechts een zo geringe inbreng zal hebben als thans het geval zou zijn. Dit strijdt namelijk met mijn aard, want als ik iets doe, wil ik het ook goed doen. Doch zelfs als ik het goed zou kunnen doen, heb ik mijn geloof in de zaak verloren; niets wijst erop, dat het Interimrapport geen zelfstandig leven leidt, niets wijst erop, dat het komende Eindrapport nog iets aan de zaak zal kunnen veranderen, niets wijst erop, dat Uw commissie iets anders doet dan voor de schijn nog wat achterhoedegevechten leveren.

Tot slot wil ik mijn erkentelijkheid uitspreken jegens de leden van Uw commissie voor hun geduldig verdragen van mijn afwijkende mening, voor hun sympathieke houding tijdens de momenten van niet-beraadslagen en voor hun nimmer aflatende ijver een basis voor een compromis te vinden.

Was getekend,
H.C. Verschoor

Commentaar door de voorzitter van de eindexamencommissie van de V. G. N. op het heengaan van de heer Verschoor.

Zoals allen in de commissie betreur ik het heengaan van Verschoor. In het verleden heeft hij meermalen van zijn werkkraft doen blijken. Weinigen bezochten trouwer dan hij de vergaderingen. Ook wil en kan ik begrip hebben voor Verschoors eerste motief tot ontslag, zijn toetreding tot het actiecomité van de AVMO. Wat overigens niets van mijn mening afdoet dat zijn ontslag uit deze voor de V. G. N. belangrijke commissie in een zo ver gevorderd stadium van beraadselingen gekenschetst moet worden als een voor de overige leden

van de commissie ongelukkige stap.

Onverteerbaar echter is voor mij zijn tweede motief, het bestaan van een controverse tussen Verschoor en mij; een controverse die geleid zou hebben tot "bitse" kritiek mijnerzijds op hem. Helaas heeft Verschoor nagelaten mee te delen waaruit deze kritiek dan wel heeft bestaan. Dit maakt het mij onmogelijk op dit tweede motief tot ontslag nader in te gaan.

Slechts kan ik verklaren dat m. i. van enige kritiek op Verschoor geen moment sprake is geweest.

Drs. N. J. Maarsen
voorzitter EEC

DE REDACTIE ONTVING VAN DR. J. LAST onderstaand schrijven getiteld ANTI-CRITIEK

De redactie meent Dr. J. Last in de gelegenheid te moeten stellen te antwoorden op de recensie over zijn boek opgenomen in Kleio jrg. 10 no. 9 blz. 359. In een korte inleiding gaat de recensie in op besteding van rijks gelden. In een democratische gemeenschap heeft Dr. J. Last recht zijn verantwoording over besteding van rijks gelden te publiceren en te verdedigen.

de redactie.

ANTI - CRITIEK

Dr. J. Last

De aanleiding tot het schrijven van mijn boekje wordt in een cursief voor- en nawoord duidelijk vermeld.

Ik kreeg bij toeval een volkomen vergeten zeventiende eeuws toneelstuk in handen over de heldenmoed van ds Hasebrock op Formosa.

Uit het voorwoord bleek tevens het verschrikkelijke onrecht dat de OIC onze heldhaftige commandant Coyett heeft aangedaan.

Ik kende deze geschiedenis niet, en op het boekenbal in de RAI bleek mij, dat van 40 Nederlandse schrijvers die ik aansprak slechts 2 wisten dat Nederland ooit een kolonie Formosa gehad had. Toch bleken er op dit eiland pogingen gedaan te zijn tot een kerstening, en een beschaving der bevolking, die van meer idealisme en een wijder blik getuigen, dan in enige andere kolonie.

Ik vernam op de nationaal chinese ambassade in Bonn, dat er in Tai Nan nog een museum over deze tijd bestond, en de ruïnes der oude forten.

Ik besloot na te gaan, wat men zich daar ter plaatse nog van de oude tijd herinnerde.

Het "Fonds voor de letteren" was bereid mij den beurs van f 4000 toe te ken-

nen, waarvoor ik een "literaire reisbeschrijving" zou moeten leveren. Dat was f 500 minder dan het retourbiljet KLM Formosa.

Het prins Bernardfonds legde daar nog eens f 1000 bij, en schonk later aan uitgeverij van Gorcum nogmaals f 1000 om een (niet gehonoreerde) uitgave mogelijk te maken.

Deze "aanzienlijke subsidie" stelde natuurlijk niet in staat tot een grondig onderzoek, waarvoor o. a. opgravingen van fundamenteën, reizen naar het binnenland, lezing der archiefstukken enz. nodig zouden zijn geweest. Ik wijs daarop zelf in mijn inleiding, waaruit blijkt, dat mijn kennis van het Chinees meer intuïtief dan gramaticaal is, dat ik geen geschreven middel-nederlands kan lezen, en dat ik er weinig succes van verwacht, omdat men in Nederland het koloniaal verleden liefst probeert te vergeten of te verdringen, en omdat er geen belangstelling meer bestaat voor de historische roman, terwijl ik ook niet als historicus opgeleid ben.

Wat ik niet in dat voorwoord vermeld is, dat op mijn verzoek mej. dr. Chr. ter Haar, op zich nam het oorspronkelijke dagboek op het rijksarchief op te vragen en te lezen, dat zij de correctie op zich nam, en deze slechts door haar plotselinge dood niet kon voltooien.

In tegenstelling tot het gebrek aan belangstelling in Nederland ga ik uitdrukkelijk in op de grote belangstelling in Tai Wan en op Japan voor deze periode.

Tenslotte maak ik de balans op: Als het enkel om de historie te doen was, had ik beter thuis kunnen blijven en het archief in den Haag uitpluizen. De reis was dan zo vergeefs geweest als Hermans' zoeken naar de meteoriet. Maar in tegenstelling tot hem heb ik tal van vriendelijke en interessante mensen leren kennen, en begrip gekregen voor een buitengewoon belangrijke historische persoonlijkheid, Tsjeng Tsjeng-Koeng, die in Nederlandse boeken uitsluitend als de "zeerover" Koxinga genoemd wordt.

Het is absoluut onjuist, dat ik "de kans heb waargenomen om mijn hart eens te luchten over het oud Nederlandse kolonialisme en over de oud-vaderlandse kerk".

Ik dacht eerlijk gezegd, dat de "schraapzucht en regentenmentaliteit van de NOC en de horretjesgeest en dweepzucht van vele dominees" niet meer bewezen hoefden te worden. De bewijzen zijn trouwens te vinden in de processtukken zelf en in de door prins van Oranje bewerkte gratie voor Coyett. Maar wil de heer de Graaf ontkennen, dat ik ook de heldenmoed van ds Hambroek, de wetenschappelijke waarde van Candidius, zijn afkeer van raciale discriminatie en de protesten der dominees tegen fiscale corruptie uitvoerig heb behandeld? Het hele boekje is een lofzang op de heldenmoed der verdedigers van Zeelandia, in het bijzonder Coyett, die echter het noodlot onderging, door een nog groter en edelmoediger chinese held overwonnen te worden, die zijn tijd ver vooruit was.

De heer de Graaf gebruikt mijn eigen woorden opzettelijk verkeerd, om mij

als een ultra linkse antivaderlander voor te stellen.

Ik heb verder zeer groot bezwaar tegen de wijze waarop hij spijkers zoekt op laag water.

Niet uit ijdelheid vermeld ik mijn lezing voor de Rotaryclub in Tai Nan (die trouwens niet in de nachtclub werd gehouden), maar om het interesse van gewone chinese zakenlieden in het verleden te bewijzen.

Uit ijdelheid had ik beter mijn ontvangst door de PEN in Tai Pei, het mij door de journalisten aangeboden diner daar, of de 25 minuten dat ik in het chinees voor de televisie over Nederland mocht spreken kunnen vermelden. Maar deze hebben op het historische onderwerp geen betrekking.

Folianten zijn volgens Winkler Prins "in het algemeen een groot boek".

Dat Schoutens *voyagiën* in 1862 in kleiner formaat herdrukt zijn, dat wil zeggen haast honderd jaar geleden, bewijst dunkt mij niet, dat er in 1969 geen reden zou zijn voor een herdruk.

Dat de naam van der Woude slechts door een verzuim van de drukker is wegevallen, bewijst de plaatsing in het register tussen de analfabetisch vermelde auteurs, de dissertatie van dr. F. Verhoeven bevat, voor zover ik mij herinner, enkel gegevens over de Spaanse kolonie in het Noorden, Louwerse heb ik met bijzonder veel moeite in handen gekregen en enkel geciteerd omdat het zo buitengewoon dwaas is, heus niet omdat ik er mee instemde, de chinese auteurs putten, zoals ik dat reeds in de inleiding vermeld enkel uit Nederlandse bronnen, maar ik geef achter iedere titel aan waarover ze het hebben en vermeld er ook bij, dat ze in mijn bezit zijn. M.a.w. iedereen die enig belang stelt in deze questies kan ze van mij lenen.

Gaarne had ik nog enkele kaartjes en een foto van het moderne museum in Tai Wan in het boekje afgedrukt, maar de uitgever vond dat het dan te duur werd, in verhouding tot de geringe verkoop die hij verwachtte.

Tenslotte vind in het niet ergerlijk een wetenschappelijk auteur als Goddard te citeren, wanneer dezelfde gegevens in Davidson voorkomen, en wanneer ze m.i. juist zijn, alleen omdat hij geen bewonderaar van de compagnie is.

Aan het einde vraagt de heer de Graaf, waarom ik geen historische roman heb geschreven.

Ik zou kunnen antwoorden

- a. Omdat ik niet daarvoor de subsidie had ontvangen
- b. Omdat mijn vroegere historische roman: "Leegwater maalt de meren leeg", "Het eerste schip op de Nawa" (wel in het Engels vertaald) hier nooit herdrukt zijn, en er ook voor mijn "vliegende Hollander", dat door H. Roland Holst als mijn beste werk geprezen werd, tegenwoordig even weinig belangstelling bestaat als voor het hare.

Ik heb mij persoonlijk veel moeite en zeer grote kosten getroost, om een modern boek met flash light techniek te schrijven, dat in Nederland misschien

belangstelling zou kunnen wekken bij een breder publiek voor een uiterst interessante periode uit ons historisch verleden.

Het verwondert mij eerlijk gezegd, dat de heer de Graaf, die mij waarschijnlijk nog voor een communist houdt (ik bedankte voor de partij in 1938) zich zo veel moeite getroost heeft de belangstellenden in geschiedenis voor mijn boekje te waarschuwen.

Het betreft het boek:

Dr. Jef Last: *Strijd, Handel en Zeeroverij. De Hollandse tijd op Formosa*,

Van Sereum's Historische Bibliotheek no. 84 Assen 1968.

ENKELE KANTTEKENINGEN BIJ HET BEGRIIP "HISTORISCH BESEF".

Dr. M.B. van der Hoeven

Zoveel hoofden zoveel zinnen is een zodanig algemeen erkend begrip dat we onwillekeurig onder de historici geneigd zijn zonder meer te aanvaarden, dat we nu eenmaal elk onze eigen methode hebben, onze eigen interpretatie, onze individuele waardebeoordeling. De feiten, de historische data, zijn ons gemeenschappelijk uitgangspunt, maar ten aanzien van de betekenis dezer feiten lopen de wegen reeds dadelijk uiteen. Welke feiten kiezen we uit de overvloed? In welke volgorde noteren we ze? Die volgorde is namelijk van groot belang bij onze uiteindelijke interpretatie. Is bijvoorbeeld James Watt een "causa agens" bij de historische ontwikkeling of was hij in feite de conclusie van een historisch syllogisme? En in het laatste geval: wat zijn dan de major en de minor?

Dat met dezelfde data de conclusies zeer verschillend kunnen zijn is bekend. Maar over één punt zijn de historici, die dag in dag uit hun leerlingen les geven, het roerend eens: zij allen willen de jeugd historisch besef bijbrengen. In het Doelstellingenrapport van de VGN neemt deze opgave dan ook terecht een centrale plaats.

Maar nu rijst onmiddellijk een vraag: Bestaat er over dat begrip "historisch besef" een communis opinio? Ik meen weinig tegenspraak te zullen ontmoeten als ik poneer dat het "historisch besef" zeer bepaald tijdgebonden is. Pater Geurts heeft in zijn historisch Cahier over Filips II, de eenzame in het Escorial, enkele oordelen over deze Habsburger bijeengebracht. Het is interessant met de leerlingen deze historische notities over de contra-reformatorische absolutist (volgens Pfandl trouwens een foute betiteling) te lezen en met hen na te gaan in welke tijd en welk land de verschillende beschouwingen geschreven zijn. Terloops zij opgemerkt dat dit mijn enige bezwaar tegen het uitnemende Cahier is, dat de oordelen zich beperken tot de onmiddellijke uit de 16e eeuw en tot de beoordelingen uit de 19e en 20e eeuw (met uitzondering van

Schiller, maar daarvoor is de samenspraak tussen Filips II en de grootinquisiteur niet relevant genoeg).

Toch kunnen wij wel aantonen dat bijvoorbeeld de woorden van Motley niet anders geschreven konden zijn dan in de 19e eeuw en die van bijvoorbeeld Merriman in de 20e eeuw. Volgt daar reeds niet uit dat elke tijd zijn eigen visie van het historisch besef meebrengt?

Maar er is meer. Een vergelijking tussen katholieke auteurs in de wisseling der tijden - of uiteraard een vergelijking tussen protestantse auteurs - leert ons dat het historisch inzicht zich wijzigde. Interessanter evenwel is een vergelijking tussen overigens gelijkgezinde auteurs uit dezelfde tijd. Bij een nauwkeurige analyse bemerken we dat het historisch besef niet alleen sterk tijdgebonden is, maar evenzeer sterk gebonden aan de persoon van de schrijver. Uit het oordeel van bijvoorbeeld Fruin kunnen we niet alleen analyseren hoe Fruin in zijn tijd over Filips II dacht maar tevens hoe hij stond tegenover zijn eigen tijd. Hier vooral doemt weer de vraag op: Ziet men Filips II als causa agens (van bijvoorbeeld de Nederlandse opstand) of was hij de conclusie van een historisch logisme?

Deze zienswijze hangt af van het feit hoe de historicus zijn eigen tijd ziet en beleeft. Ik meen dat de sociologie ons hier inzicht kan verschaffen.

John Horton stelt duidelijk in de sociale wetenschappen twee theoretische richtingen tegenover elkaar: de ordetheorie en de conflicttheorie 1), theorie hier op te vatten als een perspectiefisch zicht op het maatschappelijk gebeuren.

In het eerste geval staat het begrip maatschappelijke orde centraal; daartegenover stelt de tweede theorie juist het conflict centraal. In de futurologie, hoe jong deze wetenschap ook is, bestaat een soortgelijke tegenstelling tussen de "establishmentfutures" en de "kritische futurologie".

Het probleem van de sociale orde wordt in de verschillende beschavingsgebieden anders benaderd. De Amerikaanse Way of Life (American Creed, zoals men tegenwoordig liever zegt) is een totaal andere dan de West- of Oosteuropese of Indiase, om maar enkele voorbeelden te noemen.

Nu dreigt er evenwel een verscholen gevaar. Het begrip Way of Life tendeert naar een veralgemening, die funest kan zijn. Het is niet zo moeilijk het kleinste gemene veelvoud van drie getallen te vinden, maar het vereist een massa arbeid het KGV te bepalen van 300 getallen (of uiteraard de GGD). Te bepalen wat de way of life is van Staphorst of IJpendam baart minder zorg dan die van Rotterdam of Amsterdam.

Onbewust, dat wil zeggen zonder nauwgezette analyse, voelen we het verschil aan tussen beide haven- en industriesteden. Maar eerst een analyse leert ons dat het verschil bestaat uit een zeer groot aantal componenten van economische, politieke, financiële, wereldbeschouwelijke en kunstzinnige aard in de verschillende bevolkingslagen. Als dit het geval is bij twee steden in éénzelfde land, hoe dan te meer bij beschavingsgebieden van de omvang als de genoemde.

Het geheel wordt nog pregnanter als we hier het probleem inlassen of deze

analyse objectief mogelijk is. Anders gezegd, we raken hier de vraag van de waardevrijheid in de mensenwetenschappen. Alwin W. Gouldner heeft aange-
toond dat het bekende adagium "Gij zult geen waarde-oordelen uitspreken"
teruggaat op Max Weber 2). In wezen houdt het adagium van de absolute ob-
jectiviteit in dat men bereid is zijn kritische wetenschappelijke impulsen ter-
zijde te stellen.

Riesman en vooral C. Wright Mills stellen hier scherp tegenover dat elke we-
tenschapsbeoefening een kritische bezigheid is. En Lindenfeld komt tot de
conclusie dat "... de bestudering van mens en maatschappij fundamenteel
waardegericht is en moet zijn. Want in feite kunnen we niet naar een ander
menselijk wezen kijken zonder te worden beïnvloed door een emotionele voor-
keur of afkeur en in de tweede plaats wordt juist onze keuze van de te bestu-
deren problemen beïnvloed door de waarden, die we er op na houden en door
onze positie in de sociale structuur. Objectiviteit is onmogelijk. Maar mis-
schien zou de erkenning en het expliciet maken van onze eigen subjectieve
waarden de eerste stap in de goede richting zijn" 3). Dahrendorf kwam reeds
eerder tot eenzelfde oordeel 4).

Trachten we nu de kwestie in de kern te raken dan zien we dat de aanhangers
van de ordetheorie, bijna altijd de vertegenwoordigers van de main stream,
onder het mom der zogenaamde objectiviteit in feite de waarden van de
dominante cultuur verdedigen.

We verlaten hier de algemene sociale- of menswetenschappen en keren terug
tot ons begrip "historisch besef". Elk historisch besef is waardegericht. Als
we een persoon of feit historisch benaderen, dat wil zeggen die persoon of
dat feit gaan plaatsen in de kontekst van zijn tijd, menen we objectief en
waardevrij bezig te zijn. Nog steeds geldt dat in brede kring als een begerens-
waard ideaal. Maar we vergeten dat we persoon en/of feit benaderen met
onze emotionele voorkeur of afkeur. En deze voor- en/of afkeur hangt in
laatste instantie af van onze houding tegenover de maatschappij van vandaag,
waarin we leven. Het hangt er van af of wij - wellicht geheel onbewust -
de orde- of de conflicttheorie aanhangen.

Bij nadere beschouwing blijkt het verschil zeer diepgaand te zijn. Ik wil hier
twee dimensies noemen om dit te demonstreren, waarbij ik de reeds geciteer-
de Horton volg. Daar is allereerst de basis van de sociale perspectief en de
waardepositie.

Voor het ordeperspectief vinden we dan:

1. een positieve attitude ten aanzien van het behouden van de bestaande so-
ciale instituties;
2. de positieve waarden zijn: stabiliteit, evenwicht, autoriteit en kwantita-
tieve groei;
3. de maatschappij wordt gezien als een van nature grenshandhavend systeem
van actie.

Voor het conflictperspectief gelden:

1. een positieve attitude ten aanzien van verandering;

2. de positieve waarden zijn: verandering, actie, kwalitatieve groei;
3. de maatschappij wordt gezien als een proces, een competitie tussen groepen met tegengestelde doeleinden.

De tweede dimensie is de wijze van wetenschappelijke analyse. Hier gelden voor het ordeperspectief:

1. het natuurwetenschappelijke model, het zoeken naar universele regels en herhaalde gedrag patronen, de structureel-functionalistische analyse;
2. de theorie wordt gekenmerkt door een hoge graad van abstractie;
3. de nadruk ligt op de objectiviteit, een rigide scheiding van waarneming en feiten;
4. de dominante concepties zijn: een a-historisch niveau van generaliseren met nadruk op de handhavingscriteria van een bepaald systeem.

Daar stelt de conflicttheorie tegenover:

1. het historisch model met de nadruk op het "Verstehen" door kritische analyse van eenmalige gebeurtenissen;
2. eenheid van theorie en praktijk bij het onderzoek van sociale actie;
3. objectiviteit bediscussieerd in de kontekst van de subjectiviteit;
4. dominante concepten: historisch, laag niveau van generaliseren.

Deze twee dimensies - er zijn er nog meer - zijn voor ons voldoende. Parsons is het sprekende voorbeeld van de eerste richting. De sociale orde moet gehandhaafd worden. Er bestaan wel klasseconflicten maar "I believe that class-conflict is endemic in one modern industrial type of life" 5). Hier hebben we te maken met de bekende true founders van het functionalisme, de organicisten van de 19e eeuw zoals Don Martindale opmerkte 6). Dit organiscisme zag de maatschappij als één groot organisme, waarvan de delen in functionele relatie tot elkaar staan. Ieder onderdeel heeft zijn eigen plaats en heeft tot voor naamste taak het geheel in stand te houden.

Bij ons bijbrengen van historisch besef zijn we voortdurend bezig te interpreteren vanuit ons ordebesef of ons conflictbesef. Voor de aanhangers van de eerste houding is Luther eenvoudig iemand die de bestaande orde verstoort. Als we uitgaan van het ordebesef van onze tijd dragen we onze emotionele afkeer van de ordeverstoring op hem over, omdat we het conflict als wezenskenmerk van de maatschappelijke ontwikkeling ontkennen. Maar ook de beoordeling van de studentenrevolte van onze dagen ondervindt de gevolgen van ons startpunt.

We zijn altijd bezig vanuit onze visie op wereld en maatschappij onze leerlingen historisch besef bij te brengen. We leggen onze waarden in onze uitleg. Waarmee allerm minst gezegd wil zijn dat we niet gewetensvol bezig zijn de leerlingen historisch inzicht bij te brengen, mits we erkennen dat we ons gekleurd besef overdragen. Nergens voelen we dat sterker dan bij de behandeling van moderne problemen, zoals de betekenis van Black Power of Nieuw Links 7). Voor de aanhangers van de conflicttheorie was paus Johannes XXIII een ideale figuur en zijn opvolger is in radicale ogen vrijwel een reactionair.

Maar laten we, dit accepterende, respect hebben voor iedere collega die de moed heeft te erkennen dat het historisch besef bijgebracht wordt, gebroken door het spectrum van ons individuele waardenprisma.

1. J. Horton, Order and conflicttheories of social problems in F. Lindenfeld, Radical perspectives on social problems, New York 1968, p. 34-51
2. A.W. Gouldner, Anti-minotaur, the myth of a value-free sociology in I.L. Horowitz, The new sociology, New York 1965 p. 202
3. F. Lindenfeld, Radical perspectives on social problems, New York 1968, p. 3
4. R. Dahrendorf, Die angewandte Aufklärung, München 1963, S. 7
5. L.A. Coser, The functions of social conflict, London 1956, p. 22
6. D. Martindale, The nature and types of sociological theory, London 1961, p. 448
Zie ook W.D. Narr, Systemzwang als neue Kategorie in Wissenschaft und Politik, Atomzeitalter, Jhrg. 1967, nr. 7/8
7. A. Rapoport, Neue Linke und Machtelite, Atomzeitalter 1967, nr. 1/2
Zie eveneens A. de Swaan, De linkse oppositie: de stijl op zoek naar een situatie in De Gids, 1968 nr. 6/7, blz. 34.

EIN FRISCHER FRÖHLICHER KRIEG.

Dr. H.J. de Graaf

Bij journalisten, radiosprekers en televisie-commentatoren is het meermalen gewoonte, om aan wijlen de Duitse Keizer Wilhelm II of aan zijn zoon, de Kroonprins, de woorden in de mond te leggen van: Ein frischer, fröhlicher Krieg.

Zelfs al zouden zij dit gevleugelde woord gebezigd hebben, hetgeen ik sterk meen te moeten betwijfelen, dan kunnen zij er toch in geen geval de uitvinders van zijn. Immers, het komt reeds voor in de bekende roman der grote pacifiste Bertha von Suttner, Die Waffen nieder! Eine Lebensgeschichte.

Op blz. 10 van dit destijds veel gelezen werk (Volksausgabe 141-190. Tausend. Berlin 1914 of eerder + 1889 werd de eerste druk gepubliceerd) komt een gesprek voor tussen de heldin van het verhaal, gravin Martha Althaus, en haar echtvriend, Arno Dotzky, luitenant bij de Oostenrijkse huzaren. Het gesprek wordt gevoerd op 1 april 1859, aan de vooravond der Oostenrijks-Frans-Sardinische oorlog, die op uitbreken staat:

Hoffentlich, meent de jonge, vechtlustige luitenant, waarop zij reageert: Wie kannst du so etwas sagen...?

Wenn die Pflicht ruft...

Dann kann man sich fügen. Aber hoffen - das heiszt also wünschen, dasz

einem solche bittere Pflicht erwachse -

Bitter! So ein frischer fröhlicher Krieg musz ja was Herrliches sein!

Daar het boek reeds in 1889 het licht zag en de Duitse Kroonprins toen pas 7 jaar oud was, kan hij het haar moeilijk geleerd hebben.

HET KONINKRIJK DER NEDERLANDEN IN DE TWEEDE WERELDOORLOG 1919-1945

Voorspel: 1813-1940 door Dr. L. de Jong

Drs. H. J. Nannen.

Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie
Staatsdrukkerij, 's-Gravenhage 1969

Fl. 17,50; 653 blz. + bijlagen

Een imposant begin van een nog veel imposanter werk!

Waar moest dat voorspel beginnen? Er zijn van een historische ontwikkeling altijd weer oorzaken of invloeden aan te wijzen, die nog verder in het verleden liggen. De auteur begint met de vrijwording van de Franse overheersing, met de Proclamatie van 17 november 1813 van Gijsbert Karel van Hogendorp: Alle partijschap heeft opgehouden. Alle aanzienlijken komen in de regering... Het volk krijgt een vrolijke dag. Opgemene kosten...

Op het eerste gezicht, of beter gezegd: bij eerste lezing gaat er vreemd genoeg aan vooraf een weergave van een bijeenkomst in het Paleis Noordeinde op juli 1939 's-avonds, door de Koningin belegd met 4 staatslieden, terwijl later 2 chefs van Staven voorlichting kwamen geven "over de militaire eisen van het ogenblik". Immers, de toestand in Europa werd steeds hachelijker, terwijl het 4de Ministerie Colijn demissionair was. Belangrijk is het wie er aanwezig waren: Mr. M. L. baron de Vos van Steenwijk, Mr. J. R. H. van Schaik, jhr. Mr. F. Beelaerts van Blokland, Mr. D. Fock en als notulist jhr. Mr. G. C. W. van Tets van Goudriaan...

Dan wordt het verband ineens duidelijk: 120 jaar na de proclamatie van v. Hogendorp was het nog: de aanzienlijken in de regering. En het volk, dat had nog niet geleerd, had nog niet kunnen leren wat democratische verantwoordelijkheid betekent. Waren er 1933 niet 54 partijen bij de verkiezingen? En een decennium van werkloosheid en van bezuiniging hadden door de materiële zorgen het volk in een noodtoestand gebracht: in januari 1939 waren er nog 406000 werklozen, de ongeregistreerden niet meegerekend!

Hoewel het boek Voorspel is genoemd, is het tevens een geheel, zij het een triest geheel. De Tweede Wereldoorlog is dan enerzijds een breuk met het verleden, anderzijds spelen allerlei factoren mee, die dan nog de situatie na '40 kenmerken. Het doel is van de schrijver om die factoren in het verleden

op te sporen, waardoor verschijnselen in de oorlogstijd (en er na?-) begrijpelijker worden.

Vandaar de titel.

De stijl en vorm is boeiend en wordt nog telkens verlevendigd door *petits faits significatifs*. De auteur richt zich vaak tot het publiek, typerend voor iemand, die veel op conferenties spreekt ook in de vorm van vragen b.v. - Wat deed de regering tegen hun drijven? (blz. 251); Werd ze ook elders gedoceerd (blz. 237) enz., enz.

Ook "mengt" de auteur zich in verhaal b.v. "Wij erkennen dat alles openbaarde zich niet onmiddellijk. (blz. 283), "Nu wij dan aan het laatste hoofdstuk van ons Voorspel toezijn..." (blz. 590) enz.

De redactie kreeg bovenstaande uitgave toegestuurd-zonder de bronnenverwijzingen.

De bespreking bepaalt zich dus alleen tot de vorm en inhoud van het boek. De auteur zegt ter voorkoming van misverstanden (aan het begin van hoofdstuk 16) "dat wij in alle voorafgaande hoofdstukken niet getracht en evenmin beoogd hebben een zelfstandige geschiedenis van vooroorlogs Nederland te schrijven....., dan zouden wij allicht.... de gebeurtenissen anders gegroepeerd hebben" vgl blz. 64. Hij heeft zijn onderwerp thematisch, niet chronologisch behandeld, met het oog op het doel van dit deel. Dit betreft dus de vorm, niet de inhoud.

En men vraagt zich af of het nodig was voor dit doel om al deze thema's tot in de kleinste details te schilderen. Aangenaam voor hen die de geschiedenis na 1919 intens hebben gevolgd, maar spreekt het geheel wel tot de doorsnee belangstellenden, ook en vooral onder de jongeren? Het is toch een "populaire" uitgave!

Wat voor zin heeft het in verband met de doelstelling tot in finesses de afspitsinkjes van allerlei fascistische groepjes te vermelden, waar het gaat om de algemene fascistische ideeën en daden? Men ziet vanwege de bomen het bos niet meer en raakt de grote lijn kwijt. Vaak wordt gezegd: in latere delen vinden we de verdere behandeling. De auteur heeft dit blijkbaar zelf ook aan gevoeld. Enige malen komt hij op het voorafgaande terug en geeft hij een korte samenvatting b.v. blz. 64 (een conservatief land), terugblik (blz. 362 vgl.), blz. 590, enz.

Zou het mogelijk zijn dit voorspel in een beknoptere vorm uit te geven, waarin de hoofdlijnen duidelijk getrokken worden?

Tenslotte enkele opmerkingen.

Is het waar dat... "dat van de Baltische republieken (Estland, Letland en Litauen) die zich tijdens en door de Russische revolutie met instemming van het communistisch bewind uit het Russische staatsverband losgemaakt hadden"... dit "met instemming" ging? Of is het duidelijker dat Rusland door de chaos van de revolutie en door Engelse druk erin berust hebben?

De auteur houdt in dit werk nog vast aan de schuld van v. der Lubbe aan de

Rijksdagbrand.

Zou hij dit nog doen na de laatste "vondsten" van Simon Wiesenthal?

Al met al een buitengewone prestatie zulke eenhoeveelheid feiten en personen zo helder uit te beelden!

LEOPOLD DE BUCH EN BOB GROEN:
DE VERBEELDING AAN DE MACHT. REVOLUTIE
IN EEN INDUSTRIESTAAT.

A. W. Bruna & Zoon, Utrecht 1968

Drs. J. S. Wijne

Over het eerste deel van dit boek valt niet veel meer te vertellen, dan dat het een voortreffelijke reportage is van de gebeurtenissen in Parijs in mei 1968. Reeds tijdens die periode vielen de verslagen erover in de Volkskrant op door hun uitstekend informatief karakter. Bob Groen, de Parijse correspondent van de Volkskrant verrichtte toen uitstekende journalistieke arbeid. Terecht heeft men hem gevraagd aan de hand van zijn verslagen en van ander materiaal een kroniek te schrijven van wat er in mei en juni in 1968 in Parijs gebeurde.

Het tweede deel van dit boek is een verzameling essays van Leopold de Buch. Deze heeft onder zijn eigen naam Rudy Kousbroek een aantal jaren geleden gedichten gepubliceerd. Daarna is hij zich gaan bezig houden met beschouwingen over de huidige samenleving in het algemeen en die in Frankrijk in het bijzonder. Artikelen van hem over Frankrijk bezorgden hem bij kranten als Vrij Nederland al gauw een goede naam. Ook in Hollands Maandblad kreeg hij een podium. Ik heb daarbij steeds het idee gehad, dat hij meer gevierd werd vanwege zijn maatschappelijk engagement dan vanwege zijn kennis en inzicht in de werkelijke problemen van Frankrijk.

De Buch kan goed schrijven, al heeft hij wel eens de neiging zich over te geven aan aaneenschakelingen van moeilijke woorden in lange zinnen. Juist deze stijl versluiert heel intelligent, dat de schrijver eigenlijk van de achtergronden van de problemen waar hij zich mee bezig houdt, niet zoveel weet als hij doet voorkomen. Een voorbeeld:

In een beschouwing over het boek van Tournoux 'La tragédie du général' geeft De Buch badinerend en ironiserend een overzicht van wat hij de staatkundige denkbeelden van De Gaulle noemt. Maar nergens vermeldt hij ook maar een letter van de discussie, die in Frankrijk al minstens sinds de Revolutie van 1789 gevoerd wordt over de staatkundige organisatie.

Een ander voorbeeld: Nergens vermeldt De Buch in zijn artikel over Malraux de problematiek van de linkse intellectuelen in de jaren tussen de beide wereldoorlogen.

Dit soort artikelen zijn niet meer dan schitterende étalages van de belezenheid van ene Leopold De Buch. En meer wordt de lezer er niet wijzer van. Dat De

Buch op de hoogte is van wat geschreven is door Adorno, Marcuse, enz. is langzamerhand meer een handicap dan een verdienste, vooral voor diegenen, die niet meer dan dat hebben gelezen.

Voordat De Buch zijn visie op de ontwikkeling in onze samenleving gaat uitwerken, rekent hij nog even af met Raymond Aron. Aron wordt uiteraard bij rechts ingedeeld, "... omdat in zijn politieke stellingnames een aantal motieven voorkomen die deel uitmaken van een objectieve definitie van 'rechtsheid'". Dat de Buch deze definitie niet vermeldt, is bijna een overbodige mededeling.

Een tweede hoofdstuk over Aron heeft De Buch 'Een bijna fysieke afkeer' genoemd. Hij neemt het natuurlijk Aron kwalijk, dat deze fel te keer gaat tegen het gewelddadige optreden van de studenten. Aron ziet namelijk geen heil in een dergelijk optreden, hoewel hij zich duidelijk bewust is van de fouten in de Franse samenleving. De Buch redeneert dan als volgt: Aron heeft een afkeer van geweld, hij is kennelijk tegen ordeverstoring en daarmee een aanhanger van de ordehandhavers en voldoet daarmee aan de kenmerken van 'rechtsheid'. Dat hij in zijn hoofdstuk over Malraux geschreven heeft: 'Het is geen toeval dat het politieke engagement in termen van actie alleen onbestreden aanvaard wordt in de ultra-rechtse politieke mythologie, zoals in de OAS...' heeft hij blijkbaar vlug weer vergeten.

Het slot van zijn bijdrage wordt gevormd door een aantal hoofdstukken, waarin De Buch uitvoerig schetst op welke manier er nog een verandering en liefst een revolutie in de westerse samenleving tot stand is te brengen.

Hij heeft die hoofdstukken gebundeld onder de naam 'Wissenschaftler aller Länder, vereinigt euch'. Volgens De Buch is er geen proletariaat meer. Tijdens de Algerijnse oorlog waren het vrijwel alleen studenten en intellectuelen, die hun geweten lieten spreken. Daarom vindt hij "het wonderlijk dat het socialisme nog maar steeds niet inziet wie haar toekomstige aanhangers zijn, ..."

Dit is de kern van zijn opvatting. De arbeiders zijn verburgerlijkt en daarmee uitgeschakeld als middel om te komen tot een socialistische maatschappij. Verder geeft hij een uitvoerige analyse hoe volgens hem het o.m. door Marx gehanteerde begrip 'vervreemding' door De Buch aliënatie genoemd - voor de huidige samenleving gebruikt kan worden. Dat hij daarbij Marcuse als uitgangspunt neemt hoeft nauwelijks vermeld te worden.

Voor mij bleven na lezing van dit alles een aantal vragen over: o.m. waarom kan er niet meer van proletariaat gesproken worden als de arbeiders het niet meer zouden zijn? En hoe kunnen wetenschapsmensen als sociaal-economisch gevestigde groep een revolutionaire kracht vormen? Maar laat ieder maar kennismaken met het verbalisme van De Buch. Dat moet namelijk, omdat hij, vooral door deze essays, bij bepaalde politieke kringen een rol is gaan spelen.

POLITIEKE ORIËNTATIE: DRIE STUDIEWEEKENDS OVER DEMOCRATIE

Alternatieven van de ons bekende democratie zullen het onderwerp zijn van drie studieweekends die in het voorjaar worden georganiseerd door Kerk en Wereld in Driebergen.

Aan deze weekends - tweemaal op vrijdag/zaterdag, éénmaal op zaterdag/zondag - kan worden deelgenomen door alle belangstellenden. Speciaal wordt daarbij gedacht aan studenten, onderwijzers en leraren, journalisten, leden van politieke (jongeren) bewegingen en kaderleden van vakbondsorganisaties.

In de eerste plaats wordt een vergelijkend onderzoek ingesteld naar de burgerlijk-liberale democratie, de volksdemocratie en de radendemocratie. Criterium bij dat onderzoek is de mate waarin deze vormen van democratie kunnen stand houden tegen bureaucratie, technocratie en apathie. In de tweede plaats wordt aandacht besteed aan de alternatieven van partijen en buitenparlementaire oppositie. Is die laatste een geneesmiddel of de genadeslag voor het partijsvsteem? In de derde plaats komt de vraag aan de orde welke ideologieën een rol spelen bij de keuze van mondige en geseculariseerde mensen. Het is de bedoeling ieder weekend een praktische en herkenbare toespitsing te geven. Deelname is uitsluitend mogelijk aan de gehele serie van drie weekends: 20-21 februari, 20-21 maart en 2-3 mei. Prijs per weekend f. 19, -- per persoon, f. 35, -- per echtpaar, studerende f. 17, -- per persoon. Aanvangstijd: Vrijdag 18 uur met broodmaaltijd; einde 22 uur zaterdagavond. Aanmelding bij conferentiesekretariaat Kerk en Wereld, De Horst 1, Driebergen, telefoon (03438) 2241.

BOEKBESPREKING

HELLA S. HAASSE. De tuinen van Bomarzo.
Amsterdam. Em. Querido's Uitgeverij N.V. 1968.

Het publiek dat vroeger een ongeïllustreerde *Histoire des Girondins* van 956 blzn. verslond bestaat evenmin als de romantische auteurs van dgl. folianten. De massa wil nog wel iets over de oude tijd horen, maar niet op de soms al te degelijke wetenschappelijke manier van thans.

Ook het werkje van Hella S. Haasse (schrijfster van zes romans) poogt aan deze wens tegemoet te komen door ons een historisch visioen voor te toveren.

Zij werd getroffen door het merkwaardige landgoed Bomarzo in de Tibervallei met zijn wonderbaarlijke beeldentuin. "Bomarzo is in de loop der jaren op mij toegekomen", verklaart zij. Het gevolg was, dat zij er heen wilde, en er ook

kwam. Het werd echter ook door anderen ontdekt, m.n. wetenschapsmensen. Het gevolg waren serieuze publicaties in historische tijdschriften, die zoals meer wetenschappelijke publicaties, niet alle vraagstukken oplosten. Het landgoed met zijn beelden zou omstreeks het 3e kwart der 16e eeuw zijn definitieve vorm gekregen hebben; de tuinen bestonden al in 1564 (p. 35). Doch omtrent de eerste aanleg weet men weinig of niets. Slechts leeft er bij de bevolking een fantastische traditie.

De schrijfster is daarom gaan lezen, veel gaan lezen. Daarnaast heeft zij haar verbeelding laten werken. Zo kwam zij er toe de aanleg der merkwaardige tuinen aan een eenogige Orsino Orsini toe te schrijven, die na een veelbewogen huwelijksleven in het gemakkelijke jaartal 1500 overleed. Deze hypothese begint op blz. 116: "Wie weet was die sculptuur te vergelijken met een soort van Middeleeuws huiskerk...". Op de volgende bladzijde is dit reeds zekerheid: "Verbittert en bezeten heeft Orsino zijn huiskerk, zijn stempel op de bodem willen drukken".

Helaas kunnen wij de schrijfster niet controleren. Van de tuin, zijn beelden en de verwaarloosde villa ontbreken afbeeldingen; bewijsplaatsen komen nauwelijks voor. Het is best mogelijk, dat de schrijfster met haar onderstelling omtrent Orsino gelijk heeft, doch zekerheid krijgt men niet.

Toch vertelt zij veel over de Orsini's en hun tuinen, ook over hun tijd en men krijgt een boeiend verhaal over de Romeinse Renaissance.

Voor al de Borgia's komen aardig uit de verf.

Dr. H.J. de Graaf.

C.M. Schulten, Nederlandse expansie in Latijns Amerika
Brazilië 1624 - 1654

(Fibulareeks 36, Bussum 1968), f. 7, 90.

Helder en overzichtelijk geeft dit Fibula-deeltje wat de titel belooft: het optreden van de Nederlanders, of liever van de W.I.C., in Brazilië -- eigenlijk iets minder, want terecht valt de nadruk op dat gedeelte van Brazilië dat op de Portugezen tijdelijk veroverd werd.

Erg prettig is, dat de bekende Johan Maurits hier de eer krijgt die hem toekomt, maar ook niet meer dan dat; daardoor komen allerlei figuren van het tweede plan wat meer voor het voetlicht. Voor de leerlingenbibliotheek is dit boekje een aanwinst. Slechts een -- zeer subjectieve -- opmerking: ik ben benieuwd of de leerlingen uit dit werkje zullen achterhalen waarom de Nederlanders de Portugezen niet geheel uit dit gebied hebben kunnen verdrijven en waarom zij deze kolonie betrekkelijk gemakkelijk hebben opgegeven.

H. Schmitz.

G. Pikkemaat, Regenten en magistraten.
N. Samson N.V. Alphen a/d Rijn 1967 Nauta-reeks.

Dit vlot en prettig geschreven werkje is vergelijkbaar met A. de Fouw's onbekende Raadpensionarissen. Het behandelt echter figuren van bescheidener formaat. Inderdaad is het nuttig op het toneel onzer vaderlandse historie niet slechts de hoofdrolspelers in het oog te houden, doch ook eens op de bijfiguren te letten. De kennismaking wordt vergemakkelijkt door de gezellige schrijfrant, die nog het minst uitkomt in de eerste biografie, gewijd aan de bekende jurist Philips van Leyden, grondlegger van een toen modern staatsrecht. Deze vlotheid van stijl verraadt de journalist, doch ook wel de ex-leraar. Maar de vakbekwame historicus verloochent zich evenmin, ook al loochent de schrijver in zijn inleiding wetenschappelijke pretenties en ontbreken voetnoten en bibliografie. Alleen het aardige illustratie-materiaal is verantwoord.

Als zoon van de Graafschap spreekt zijn Gelders bloed in de levensschets van Alexander van der Capellen, een bekend auteur van Gedenkschriften en in die van een minder principieel persoon als de opportunist A.A. Roukens, een figuur uit de Franse tijd. Twee Amsterdammers komen naar voren: een hekkensluis, de Roomse regent vlak voor het omgaan van Amsterdam, J. Sz. Buyk, en burgemeester D. Cramer, die een nieuwe tijd inluidde. Het slot vormt de schets over nog een burgemeester, maar nu van 's-Gravenhage, Mr. Henri Kolfschoten.

Deze leuke verzameling lijkt mij zeer geschikt voor leerlingen, die, gelijk bij sommige leraren gewoonte is, een korte voordracht in de klas willen houden.

Dr. H.J. de Graaf

Piet Kort: Een land apart, Zuidafrikaanse notities
A.W. Bruna & Zoon, Utrecht 1968.

Dit boekje bevat alleen maar citaten, die de journalist Piet Kort verzameld heeft tijdens een verblijf in Zuidafrika. Kort heeft er zelf maar een korte inleiding bijgeschreven. Terecht. De citaten spreken voor zichzelf. Ze zijn voortreffelijk gekozen en goed in hoofdstukken gerangschikt. Warm aanbevelen.

J. S. W.

Prof. Dr. C. Gerretson: Moord of Recht?

Twee studies over Johan van Oldenbarnevelt. Uit de nalatenschap van de schrijver. Uitgegeven en van aantekeningen voorzien door Drs. M. van der Bijl en Drs. L. Kok. Torenboeken. Uitgeverij in den Toren, Baarn 1969.

Gerretson's laatste pennevrucht, doch niet geheel. Anderen, hierboven genoemd, maakten dit geschrift tien jaar na de dood van de machtige, de dichter, persklaar. Toch is de kracht van zijn betoog bewaard.

Er wordt een oude kwestie in behandeld, bijna even oud als onze vaderlandse geschiedenis zelve. Men ziet het al aan de omslag: het portret van "grootvaer" en daaronder " 's Lands treurspel". Was het een misdadiger, die daar gevonnis werd, of stierf er een martelaar? Het laatste verzekert de "Staatse geschiedschrijving", zoals Gerretson haar noemt, het laatst prof. Van Eysinga bij de onthulling van Oldenbarnevelts standbeeld in den Haag in 1954.

Gerretson bestrijdt dit, met alle kunde en vervoering hem eigen. Oldenbarnevelt's fout was een "crimen laesae majestatis", destijds een ernstige misdaad. Twee maal zondigde hij, op het punt der Religie en dat der Militie. Voor het eerste beroept Gerretson zich op een Generaliteitsbesluit van 1583, voor het tweede op de eed, in 1584 ingesteld.

Allicht is Gerretson's betoog wat minder eenvoudig dan deze paar regels. Zeker is het interessant voor hen, die met oud-vaderlandse rechtstermen vertrouwd zijn of daaraan willen wennen. Zelfs in het laatste geval is het, na al hetgeen over deze kwestie geschreven is, een bijzonder boeiende uiteenzetting.

— — —

H.C. Peeters, De rijmkroniek van Holland, Haar auteur en Melis Stoke.

Met de steun van de Universitaire Stichting van België. De Nederlandsche Boekhandel. Antwerpen 1966.

Een bundel opstellen van Beets draagt het motto: Non coquis, sed convivis. Op dit werk zou eerder het omgekeerde passen: Non convivis, sed coquis, Niet voor de gasten, maar voor de koks, die graag achter keukengeheimen willen komen. Hier betreft het een gerecht, ons allen zo vertrouwd, dat een niet onvermaard essayist voor de laatste oorlog Melis Stoke als pseudoniem gebruikte.

Reeds de titel dezer studie bevat een protest. De heer Peeters, een Vlaming, erkent onze Amelius Stoke niet meer als de voornaamste auteur der befaamde rijmkroniek, waaruit onze schoolmeesters toch maar zulke smakelijke verhalen wisten op te diepen. "Uw hoge sprongen zijn gedaan," is bijkans een spreekwoord geworden.

Tot zijn onorthodoxe stelling kwam de auteur niet langs een vlakke of effen weg. Wij zullen hem op dit smalle en steile pad niet volgen, doch slechts

zijn belangrijkste resultaat kortweg herhalen.

Niet Melis Stoke schreef de Rijmkroniek van Holland en Zeeland, doch zijn tijdgenoot Wouter de Clerc. Blijkens de opdracht aan Floris V, nog voor diens tocht tegen de Friezen in 1289, begon hij er mee in 1288; hij beëindigde haar in 1305. Het resultaat was de tekst, vervat in hsn. B & C. Gebruikt werden het Chronicon Egmundandum, doch ook Maerlant's Spiegel Historiae, dat niet omgekeerd. Dat de auteur met de partijstrijd zijner dagen meeleeft, blijkt duidelijk uit felle, hartstochtelijke uitlatingen. Hij koos n.l. tegen de Zeeuwse groep der Borsselens.

Evenwel, in 1315 wist graaf Willem III, bijgenaamd de Goede, tussen de partij der Borsselens en hun tegenstanders een verzoening tot stand te brengen. De gevolgen waren voor de auteur en zijn werk belangrijk. Het laatste werd door 's graven klerk Melis Stoke onder handen genomen. Het resultaat was een tekst volgens hs. A, welke plechtig aan Willem III opgedragen werd. Maar de ongelukkige Wouter de Clerc kon nu geen goed meer doen. Voor straf werd hij op een pelgrimstocht naar het H. Land gestuurd.

Dit alles ziet er aantrekkelijk uit en achteraf verbaast men er zich over, dat de tekst onzer Rijmkroniek al niet eerder aan zulk een nauwkeurig en scherpzinnig onderzoek is onderworpen. Doch het wekt nu geen verwondering meer, dat een nieuwe tekstuitgave door prof. Hugenholtz, zo vaak reeds beloofd, zo lang op zich laat wachten.

Over andere kritische uitspraken van dr. Peeters zullen onze neerlandici minder hard juichen. Hij meent n.l. aan Jacob van Maerlant, de vader der Dietse dichteren algader, een drietal zijner meest gepassioneerde strofische gedichten te moeten ontzeggen, o.a.: Der Kerken Clage, Van den Lande van Overzee. Ik vind het wel een heel stoute stelling. Men vraagt zich immers af: Als Maerlant deze prachtige verzen niet gedicht heeft, omdat hij te aftands of overleden was, wie zou dan in staat zijn geweest, om zo iets treffends te maken. Voor Melis Stoke wist dr. Peeters een remplaceant te vinden, maar voor Maerlant? Ik vind dit resultaat wat negatief, en zou het daarom maar liever bij Maerlant houden.

Dr. H.J. de Graaf

M. W. Waring: De getuigen
A. W. Bruna & Zoon Utrecht 1968.

Dit boek kan enige betekenis hebben voor een leerlingenbibliotheek. Het is een niet geslaagde poging in navolging van beroemde Russische schrijvers een geromantiseerd verhaal te geven van het leven in de emigrantenkringen van Russische revolutionairen rond 1900. Hoe mager het verhaal wordt blijkt goed als de schrijver een beschrijving geeft van de staatsgreep van Lenin. Misschien dat er leerlingen zijn, die via dit boek belangstelling krijgen voor wat er toen

in Rusland gebeurde. Mij lijkt het, dat ze dan beter biografieën van Lenin, Stalin en Trotsky kunnen lezen.

J. S. Wijne

— — —

Viktoria Luise: Memoires van de dochter van de Duitse keizer,
Uitgeverij De Forel N.V. Terheyden z.j.

Dit hoort zonder meer in elke leerlingbibliotheek thuis. Ook is het onmisbaar voor een leraar die bezig is met de voorbereiding van lessen over het ontstaan van de Eerste Wereldoorlog en over de gebeurtenissen in Duitsland in 1918. Het is namelijk een ongelooflijk verhaal van een vrouw, die de meest schokkende gebeurtenissen uit de Duitse geschiedenis heeft meegemaakt en daar alleen maar over kan schrijven als vorstin, die haar onderdanen wat ziet rommelen en daar af en toe wat hinder van heeft. Het lezen van dit boek is de beste manier om duidelijk te maken aan de leerlingen waarom in 1918 de 'kronen over de straat rolden'. Het is een zo naïef verhaal, dat het de indruk maakt een andere planeet te beschrijven. Daarom is het zo enorm illustratief voor wat zelfs nog in deze eeuw vorsten van hun onderdanen denken.

J. S. Wijne

— — —

Henryk Grynberg: De Joodse oorlog
A.W. Bruna & Zoon, Utrecht 1968.

Een prachtig verhaal over de belevenissen van een kleine jongen in Polen gedurende de periode 1939 tot 1944. Wie wil vertellen hoe de positie van de Joden in Polen eigenlijk altijd is geweest kan volstaan dit boekje ter lezing aan te bevelen. Alles wat er meer over dit boekje gezegd zou worden, zou alleen maar profanatie zijn. Zeer warm aanbevolen voor leraar en leerlingenbibliotheek.

J. S. Wijne

— — —

S. Greup-Roldanus, Levensgevaarlijke mannen
Amsterdam, Em. Querido's Uitgeverij N.V. 2e druk 1969, als Salamander.

Past een bespreking van dit aardige boek in een rubriek van Kleio? Deze Muze verwacht immers slechts de waarheid, en niets dan de waarheid. Ja en neen. Neen, omdat het bij slot van rekening een historische roman is. Ja, omdat er op ongedwongen wijze en in prettige vorm de vruchten van veel historische studie in zijn verwerkt. Speciaal zij, die gaarne het beeld van een apotheker of van een notaris uit de "pruikentijd" willen aanschouwen, en deze heren met hun eigenaardig vakjargon willen aanhoren, zijn hier aan een goed adres. De zwagers Unias Quartel en Egidius Kaplaken zijn hiervan levendige portretten, zoals zij daar in het pittoreske provinciestedje rondlopen,

dat men meer voelt dan ziet. Men krijgt bijna heimwee naar dit schijnbaar zo kalme en rustige leven, zonder hippies, minimode, provo's, sexuele hervormingen en experimentele kunst. Maar in 1753 was men nog maar een halve eeuw van de Grote Revolutie verwijderd, die nu nog doorwerkt. Wie weet hoe kalm (of hoe doods) het bij onze kinderen nog eens wordt? Ik kan mij nu reeds niets saaiers voorstellen dan het bestaan in een Russische binnenplaats, waar alle problemen zijn opgelost en alles volgens het partijprogramma is geregeld, zelfs de geschiedenislessen.

Dr. H. J. de Graaf

Het dossier van de Nederlandse Katechismus.

Documentatie verzameld door Aldo Chiaruttini. Met een inleiding en historische en theologische aantekeningen van dr. Leo Alting von Geusau, secretaris-generaal van het IDO-C, en dr. Fernando Vittorino Joannes, A. W. Bruna & Zoon, Utrecht/Antwerpen. (1969). Bruna Boeken.

Deze stevige paperback (ruim 300 blz.), oorspronkelijk in het Italiaans geschreven, beoogde een eind te maken aan de spraakverwarring, ontstaan na het verschijnen van de nieuwe Nederlandse Katechismus der Katholieken. Deze was, gelijk bekend, een bestseller, die indertijd Jan Cremer met stukken versloeg. Eigenlijk is dit geen geschiedenisboek in de gebruikelijke zin des woords, al zit er wel geschiedenis in. Doch in feite hoort het meer bij de Theologie thuis. Maar leggen onze lezers, zoals thans vaak het geval is, sterk de nadruk op het jongste verleden, op het nu actuele, dan kunnen zij het wel bij hun historische boeken plaatsen, mits daarbij een rubriek kerkgeschiedenis voorkomt.

Ook al komt dit laatste vak op de meeste onzer scholen weinig tot zijn recht, toch bevat dit dossier een en ander, dat ook de niet-katholiek zal interesseren, mits hij enig belang stelt in het geestelijk leven van een derde zijner landgenoten. In ons vaderland is het n.l. vooral in progressieve kringen, naar mij de ervaring heeft geleerd, vaak gebruik, om van het geloofsleven der meeste Nederlanders weinig of geen notitie te nemen, er niets van af te weten en er zich niet voor te interesseren. De aap komt tijdens de eindexamens, die wel méér onthullen, uit de mouw. Vele kandidaten leggen een schrikbarende onkunde aan de dag omtrent kerk en christendom, om nu maar eens man en paard te noemen. Hun, die deze noodlottige lijn willen voortzetten, wordt dit boek daarom sterk ontraden. Aan de overigen wordt het daarentegen warm aanbevolen.

Dr. H. J. de Graaf

Dr. A. Th. van Deursen, De val van Wezel
Openbare les V. U., Kampen 1967, uitg. Kok.

Deze rede, waarmee Van Deursen zijn lectoraat in de Algemene Geschiedenis na 1500 opende, werd mij pas juli 1969 toegezonden. Deze wat verlate

recensie mag de schrijver niet wijten aan nonchalance mijnerzijds. Integendeel! Al betreft het onderwerp slechts een detail uit de geschiedenis, de opzet van het betoog en de verwerking der gegevens zijn zo stijlvol en tegelijk zo gedegen tot een geheel verwerkt, dat men met genoegen deze studie doorneemt. Het gaat om de Gulikse successie-oorlog van 1614. Achtereenvolgens gaat de schrijver na hoe in de hertogdommen van Willem van Gulik, door zijn beide erfgenamen bezet, de conflictstof zich ophoopte, daarna hoe het conflict ontstond en tenslotte wordt de vraag onder ogen gezien of er misschien sprake is van verraad.

Toen ik ergens een vraagteken wilde zetten en de bronnen natrok bleek, dat de schrijver zeer correct zijn bronnen citeert en interpreteert. Voor de leerlingen van de hoogste klassen lijkt het me in het nieuwe bestel niet onaardig eens kennis te nemen van een gedegen detailstudie. Overigens zie ik geen nut voor ons geschiedenisonderwijs in deze studie, waarvoor ik intussen de schrijver gaarne mijn compliment maak.

Dr. M. B. v. d. Hoeven

Dr. H. F. J. M. van den Eerenbeemt, Tussen Scylla en Charybdis
koersend naar een organische maatschappijleer,
Den Bosch 1968, uitg. Malmberg.

De ondertitel "Ideeën in katholieke kring over corporatieve ordening vóór Rerum Novarum" maakt al duidelijk, dat we hier niet te maken hebben met een nieuw leerboek over Maatschappijleer. Voor de leerlingen is deze studie niet bedoeld. Maar met grote klem raad ik iedere leraar in Maatschappijleer aan deze studie door te werken.

Nadat de algemene toestand van de kerk in de staat bij het begin van de 19e eeuw zeer summier is geschetst toont de schrijver aan dat er in de katholieke kerk een sterk sociale stroming leefde, al werd deze in het begin meer door leken dan door priesters bestudeerd en bediscussieerd. Met Karel von Vogelsang en zijn "Freie Vereinigung katholischer Sozialpolitiker" vinden we dan de eerste aanloop van een gewenste opbouw der maatschappij in corporatieve geest. Als La Tour du Pin, in samenwerking met De Mun, de ideologie van de charité sociale doorbreekt om te komen tot de opvatting, dat het christelijke solidariteitsprincipe niet wortelde in de liefdadigheid maar in het sociale recht, zijn we aangeland bij de idee van een corporatieve staat.

Ik herhaal, ik beveel deze studie van 24 bladzijden en een literatuurlijst van 50 werken zeer in de belangstelling aan.

Dr. M. B. v. d. Hoeven

RAAD VAN ADVIES

Prof. Dr. J. C. Boegman (Univ. Utrecht), Prof. Dr. A. E. Cohen (Univ. Leiden)
Prof. Dr. A. F. Manning (Univ. Nijmegen), Prof. Dr. A. B. Breebaart (G. U.
Amsterdam), Prof. Dr. M. C. Smit (V. U. Amsterdam), Prof. Dr. E. H. Waterbolk
(Univ. Groningen), Dr. J. L. P. Brants (Inspecteur VHMO), J. W. Fossen (Hfd.insp.
Kweekschool).

KERNCOMMISSIE

Drs. G. A. J. Giezeman, Dirk van Voorburglaan 16, Voorburg, Tel. 070 - 868123
Voorzitter: algehele leiding en universitaire cursussen.

Drs. J. C. Visser, Antonie Duyckstraat 66, Den Haag, Tel. 070-555671,
1e Vice-Voorzitter: conferenties.

Dr. M. T. J. van der Vorst, Spotvogellaan 35, Den Haag, Tel. 070-685609,
2e Vice-Voorzitter: beleid collegedagen.

P. Knoppers, Nieuwe Parklaan 138, Scheveningen. Tel. 070-540129,
1e secretaris, interne zaken.

J. C. M. Greep, Middelweg 104, Wassenaar, Tel. 01751-6387, 2e secretaris:
organisatie en administratie van de collegedagen.

H. Unnik, Pomonaplein 21, Den Haag, Tel. 070-680355, penningmeester,
Postrekening 527314, t. n. v. penningmeester Commissie Postacademiale Vor-
ming der V. G. N., te 's-Gravenhage.

De bijdrage voor de deelnemers aan de postacademiale colleges bedraagt f. 10, --
voor de leden van de V. G. N. en f. 15, -- voor niet leden.

LEDEN MET ZELFSTANDIGE TAKEN

Dr. J. Swart, Industrieweg 26, Assen, Tel. 05920-3006, portefeuilles.

Drs. R. H. Cools, Zijdeweg 57, Wassenaar, Tel. 01751-8215, publicaties.

KRINGSECRETARIATEN

Alkmaar: Honthorstlaan 19,
Arnhem: Rembrandtlaan 31, Velp,
Breda: Biesdonkweg 65,
Goes: Valckeslotlaan 89,
Den Haag: Kijkduinsestraat 990,
Heerlen: Leenderkapelweg 27, Schaesberg,
Leeuwarden: Altenastreek 21, Dokkum,
Rotterdam: Pr. Julianalaan 49,
Venlo: Groenstraat 244,

Amsterdam: Titiaanstraat 33',
Den Bosch: Boxtelseweg 48, Vught,
Eindhoven: Kruisakker 76,
Groningen: Vondellaan 138,
Haarlem: Da Costalaan 46, Driehuis,
Hengelo: Frerikshuislaan 113, Almelo,
Maastricht: Passementsmakersdreef 30,
Utrecht: Boreelstraat 21, Hilversum
Zutphen: Deventerweg 58,
Zwolle: Stevinstraat 9.

EIGENTIJDS LEREN

Een serie uitgaven van de Stichting Onderwijs Oriëntatie waarin samenwerken
J. M. Meulenhoff, J. Muusses, P. Noordhoff, Nijgh en Van Ditmar, Spruyt,
Van Mantgem en De Does, W. J. Thieme & Cie.

In de serie Eigentijds leren zijn verschenen:

- 1 Geprogrammeerd leren in didactisch perspectief**
door W. P. Janssen
gebonden f 8,90
- 2 Programmering in de praktijk**
Een experiment met geprogrammeerde instructie
door Drs. Chr. Boormeester
gebonden f 10,25
- 3 Mogelijkheden en grenzen van het brugjaar**
door Dr. Ir. P. C. van de Griend
gebonden f 10,25
- 4 Besteding van studielessen**
door Drs. Geke Linker
uitverkocht
- 5 Studielessen in Osdorp**
door Drs. J. A. M. Carpay en Drs. Geke Linker
gebonden f 10,95
- 6 Onderwijstechnologie**
door W. P. Janssen
in voorbereiding

Besteladres: J. MUUSSES N.V., postbus 13, PURMEREND
Levering ook via de boekhandel.

Een onmisbaar hulpmiddel bij modern geschiedenis-onderwijs

ATLAS

DER ALGEMENE EN VADERLANDSE GESCHIEDENIS

door Dr. B. A. Vermaseren

met een voorwoord van Prof. P. Geyl

De 18e druk is aangevuld met een grote kaart en twee bijkaarten betreffende de Belgische Congo tot 1960. Verder zijn toegevoegd vier schema's van de belangrijkste internationale organisaties: de Verenigde Naties, de Europese Gemeenschap, het Europees Parlement en de NAVO.

De atlas geeft verder kaarten betreffende alle politieke en economische aangelegenheden, die sinds de Tweede Wereldoorlog van enig belang zijn geweest; nieuwe kaarten van Europese gemeenschappen en van het Nabije Oosten. Kaarten van de Vaderlandse Geschiedenis, Praehistorie der Nederlanden, Vlaanderen en Brabant. De Classes der Ned. Hervormde Kerk.

BEKNOPTTE ATLAS

DER ALGEMENE EN VADERLANDSE GESCHIEDENIS

door Dr. B. A. Vermaseren

In deze 11e druk heeft het gedeelte over de Vaderlandse Geschiedenis een totaal ander aanzien gekregen. De wens in de schoolboeken meer aandacht te schenken aan de historie van de Benelux partners, ook in die perioden waarin zij staatkundig gescheiden waren, heeft in deze atlas tal van kaarten opgeleverd, die elders niet bestaan.

Het gedeelte dat de moderne tijd behandelt, heeft uitbreiding ondergaan, o.m. kaartjes over „Europa 1919-1939 en de Volkenbond”; een grote kaart „De Ontwikkeling in Afrika”, alsmede een nieuw kaartje aangaande de toestand in het Nabije Oosten. Verder geeft deze 11e druk een aantal schema's over twee pagina's, die inzicht geven in de opbouw van de voornaamste internationale organisaties, die na de Tweede Wereldoorlog zijn ontstaan. De in aanmerking komende kaarten zijn bijgewerkt.